

Fångst – återutsättning som fiskemetod

En problemorientering om
Catch and Release

PETRA ANDERSSON, Göteborgs Universitet
HÅKAN WESTERBERG, Fiskeriverket

Ansvarig utgivare: Axel Wenblad
Redaktionskommitté: Ingemar Berglund, Martin Rydgren, Bo Bengtsson,
Håkan Westerberg
Layout: Åsa Hellman
Omslagsfoto: Alfred Sandström
Övriga fotografier: Pia Ahnlund och Alfred Sandström

För beställning kontakta:
Fiskeriverket
Box 423, 401 26 Göteborg
Telefon: 031-743 03 00
fiskeriverket@fiskeriverket.se

Kostnad 50 kr, inklusive moms. Porto tillkommer.
Rapporten kan också laddas ned från Fiskeriverkets hemsida:
www.fiskeriverket.se

Omslag tryckt på 160 g Conqueror Texture Diamant, miljövänligt papper.
Inlaga tryckt på 90 g obestruket, miljövänligt papper.
Tryckt i 300 exemplar, juni 2005. Intellecta Docusys, Västra Frölunda

ISSN 1404-8590

Fångst – återutsättning som fiskemetod

En problemorientering om
Catch and Release

PETRA ANDERSSON
Filosofiska institutionen
Göteborgs Universitet
Box 200
405 30 GÖTEBORG
petra.andersson@www.phil.gu.se

HÅKAN WESTERBERG
Fiskeriverket
Box 423
401 26 GÖTEBORG
hakan.westerberg@fiskeriverket.se

Innehåll

Förord	6
Program och föreläsare	7
Sammanfattning	8
English summary	9
Catch and release - en översikt	10
Är catch and release en beståndsvårdande fiskemetod?	10
Ett internationellt perspektiv	11
Ett nationellt perspektiv	12
Catch and release som fiskeriförvaltning	13
Catch and release - ur fiskars och fiskares perspektiv	15
Fisken och djurskyddslagstiftningen	15
Sportfiskets betydelse	16
Fiskens reaktioner på catch and release	17
Kan fiskar lida?	18
Fisketik – en praktisk filosofis betraktelse	20
Är catch and release ett miljöetiskt problem?	20
Eventuellt lidande ställt mot väl belagt nöje – djuretiska frågor	22
Slutsatser	25
Litteratur	26

Förord

Att släppa tillbaka fisk som fångats sker i flera sammanhang och med olika syften. Fiskeriverkets föreskrifter kräver att fisk som underskrider minimimåttet, eller av misstag fångats vid tid då fångst av arten är förbjuden, inte får tas iland. Kvotsystemet medför att man i flera fallen medvetet kastar delar av fångsten för att maximera värdet på det som landas. I dessa sammanhang är den fisk som återbördas ofta död eller i dålig kondition. Speciellt vinstmaximeringen, så kallad "high-grading", får anses vara en direkt destruktiv praxis.

En annan form av återutsättning av fisk har fått spridning i sportfiskekretsar, med början i anglosaxiska länder men nu även i Sverige. Den innebär att fisken fångas med det primära syftet att återutsättas levande – ofta efter fotografering och mätning. För att särskilja denna form av återutsättning från återbördande av fångst i andra sammanhang kommer vi att använda den engelska beteckningen "catch and release", förkortat c&r, en term som blivit vanlig även i Sverige.

C&r betraktas av sina utövare som en fiskevårdsåtgärd. Genom att återutsätta fisken (levande) kan man bedriva fiske utan att påverka resursen. Synpunkter har därför framförts att c&r-fiske inte skall beröras av sådana fiskebestämmelser som motiveras av fiskevårdsskäl, exempelvis fredningsområden och fredningstider.

Den nuvarande svenska fiskeriförvaltningen gör ingen åtskillnad mellan c&r och andra former av fiske. Det finns dock anledning för Fiskeriverket att ta principiell ställning till detta. Utöver frågan om fiskemetoden kan ges speciella lättnader där fiske i övrigt är reglerat reser c&r flera etiska frågor. För att allsidigt belysa dessa komplicerade frågor anordnade Fiskeriverket en seminarieriserie under våren 2003 i samarbete med institutionen för praktisk filosofi vid Göteborgs Universitet. Inbjudna föreläsare delgav sina kunskaper och åsikter om c&r vid tre halvdagsseminarier.

Denna rapport ger ett referat av föredragen och den allmänna diskussion som fördes vid seminarierna uppdelat på två avsnitt – en mer allmän översikt av företeelsen samt en sammanställning av olika intressenters ståndpunkter för och emot c&r. Referaten är summariska och återspeglar bara delar av den rika debatt som fördes.

Att beredningen av en förvaltningsfråga sker i samarbete med en filosofisk institution på universitetet är unikt och visade sig på flera sätt värdefullt. De etiska frågorna har av denna anledning fått en framträdande plats. Det avslutande avsnittet är skrivet i jagform och är filosofen Petra Anderssons analys med seminarieriet som bakgrund.

Program och föreläsare

Seminarie 1 – en översikt av problemet

- Lennart Nyman – Hur ser det globala WWF-nätverket på c&r?
- Lars Karlsson – C&r, synpunkter på fisk, fiske och resursbevarande
- Petra Andersson – Miljöetik tillämpad på c&r
- Maria Alatalo – C&r, ekonomisk betydelse

Seminarie 2 – ur fiskars och fiskares perspektiv

- Svante Winberg – Fiskfysiologi, tar fisken skada av c&r?
- Petra Andersson – Filosofisk djurrättsetik
- Ida Hallgren – Djurrättsrörelsens syn på saken
- Stefan Nyström – Vad betyder c&r för sportfisket?

Seminarie 3 – fiskeribiologiska, förvaltningsmässiga och etiska perspektiv

- Håkan Westerberg – Introduktion
- Trond Slettbakk – C&r i Norge
- Björn Lindblad – Vattenbrukarnas Riksförbund och c&r
- Ulf Pierrou – Länsstyrelserna och c&r
- Anders Hellström – Veterinärmedicinska aspekter på c&r

Sammanfattning

Återutsättning av fisk i samband med fiske kan ske av flera olika skäl. Inom sportfisket har utsättning blivit vanligare när fiskeaktivitetens enda syfte är att fånga fisken för att därefter återutsätta den levande. Någon vedertagen svensk beteckning för detta specifika sätt att fiska finns inte och vi använder därför den engelska termen catch and release, förkortat c&r.

Catch and release som fiskemetod aktualiserar flera frågor – dels förvaltningsaspekter på ett fiske som till synes inte har någon inverkan på beståndet, dels etiska frågor kring det berättigade i att utsätta djur för eventuellt lidande för att uppfylla ett mänskligt upplevelsebehov. Tillsammans med institutionen för praktiska filosofi vid Göteborgs Universitet arrangerade Fiskeriverket en seminarieserie år 2003 för att diskutera dessa frågor. Denna Finfo ger ett

referat av föredragen och diskussionerna under seminarieserien samt filosofen Petra Anderssons sammanfattande analys av de miljöetiska frågorna kring c&r.

Slutsatserna vad gäller fiskeriförvaltning är att det inte finns någon saklig grund för att särbehandla c&r när det gäller regleringen av fisket. Skälet är osäkerheten om effekten av hanteringen vid c&r på fiskens fortsatta överlevnad och konkurrensförmåga. Vad gäller de etiska frågorna är slutsatserna inte entydiga. Ur miljöetisk synvinkel tycks människans behållning av c&r uppväga de negativa miljöeffekterna om hanteringen av fisken sker på ett ansvarsfullt sätt. Det är emellertid fortfarande inte fullt klarlagt om fiskar känner lidande vid fångst. Med djuretiska utgångspunkter finns därför inte något klart ställningstagande för eller emot c&r.

English summary

The release of fish is common and practiced in different circumstances. A special case is where the sole purpose of the fishing is to catch the fish in order to release it again – catch and release or c&r.

The use of catch and release as a method is increasing among anglers and this raises several questions. For fisheries management it has been argued that c&r should be treated different than other fishing methods as it don't affect the stock. From an ethical standpoint it is not clear if inflicting suffering to an animal can be motivated when the only purpose of the activity is to give the fisherman a fishing experience. In order to analyze such question a series of seminars were held during 2003 in cooperation between the Swedish Board of Fisheries and the department of Philosophy at the University of Gothenburg. This report gives a summary of the seminars and discussions

together with a comprehensive analysis of the ethical issues, written by the philosopher Petra Andersson.

For the fisheries management the conclusion from the seminars is that c&r shall be regarded as any other fishing activity. The reason is the large uncertainty about the effect of the handling on the subsequent fitness and survival of the fish. Regarding the ethical questions the conclusions are less clear. Environmental ethics says that the human pleasure derived from c&r probably outweighs the negative environmental effects. From an animal rights standpoint it is impossible to decide weather c&r is acceptable without knowledge about to what extent fish suffers during capture and handling. That question is still under debate, even if recent results indicate that fish are capable of suffering in the same way as warm-blooded animals.

Catch and release - en översikt

Fritidsfiskets återutsättning av fångad fisk motiveras ibland av att fisket, i kombination med märkning, är ett sätt att få en bild av tillväxt, beståndsstorlek, överlevnad och vandringer. Andra motiv för återutsättning av fångad fisk kan vara att fisketrycket är större än tillgången på fisk eller att lusten att fiska helt enkelt överskrider de kulinariska behoven av fångsten. Återutsättning av fisk kan i dessa fall vara det som möjliggör fritidsfiske, utan att det slösas med fiskeresursen. Det innebär att catch and release inom ramen för fritidsfisket skulle kunna betraktas som en form av beståndsvård; återutsätts inte den fångade fisken i dessa situationer ökar belastningen på fiskbestånden. Andra fiskerestriktioner, som att lägga vatten i träda och beståndsanpassade fiskekvoter, behöver alltså inte omöjliggöra fritidsfiske, förutsatt att c&r tillämpas.

Utifrån ett brett perspektiv på c&r, där vi tills vidare inte fördjupar oss i den enskilda fritidsfiskarens behållning av sitt fiske och inte heller i fiskens eventuella lidande, kan frågeställningarna delas in i två grupper. Den ena handlar om beståndsvård/miljövård – kan man genom att tillämpa c&r tillåta fritidsfiske trots att bestånden är belastade? Ett positivt svar på frågan skulle innebära att fritidsfiske kan bedrivas, även om fisken är skyddad av miljölagstiftning. Ett negativt svar på frågan skulle innebära att fredad fisk bör förbli just fredad, alltså helt lämnad ifred. Vilket svar vi får beror förstås på om c&r belastar fiskbestånden för mycket eller inte. Den andra av dessa grupper handlar om förvaltning – kan man genom att tillämpa c&r möjliggöra fiske i större skala än vad som vore möjligt om den fångade fisken inte återutsattes? Ett positivt svar på frågan betyder att fisketurism utöver vad fiskbestånden skulle

klara av om c&r inte tillämpas möjliggörs. Det skulle ge möjlighet för fler personer att utöva sin fiskehobby och dessutom innebära ekonomiska utvecklingsmöjligheter i den bygd där fisket bedrivs. Ett negativt svar på frågan skulle omöjliggöra detta. Svaret här beror förstås delvis på svaret på den ovanstående frågan. Om belastade bestånd inte tål c&r, blir förstås fisketurismens fördelar mycket kortsiktiga, även om c&r tillämpas. Tål bestånden däremot c&r, skulle långsiktiga fisketurismsatsningar möjliggöras.

Så långt tycks argumenten för c&r överväldigande, varför inte bara tuta och köra, om nu denna fiskeform är vad alla inblandade vill ha? Ja, de positiva svaren förutsätter ju att c&r verkligen fungerar på de önskade sätten. Den första uppenbara svårigheten med detta handlar förstås om bestånden verkligen inte belastas utöver vad de kan bära. Därmed är vi tillbaka i den första av de båda grupper som nämndes ovan: c&r som beståndsvårdande fiskemetod.

Är catch and release en beståndsvårdande fiskemetod?

Den främsta svårigheten med c&r är förstås just att fånga en fisk med krok och sedan sätta ut den igen under sådana former att överlevnadschanserna är goda även på sikt. Dör en alltför stor andel av fisken, tycks metoden inte lämplig som beståndsvård. Detta innebär att man bör använda fångstmetoder som i minsta möjliga mån skadar den enskilda fisken, för att på så vis inte av oförsiktighet minska ett kanske redan belastat bestånd.

Ett internationellt perspektiv

Ur miljövardssynpunkt är c&r av globalt intresse, varför det är intressant att studera WWF:s internationella erfarenheter av verksamheten.

WWF:s mål, både i Sverige och globalt, är att bevara den biologiska mångfalden, utnyttja förnybara naturresurser på ett hållbart sätt, och minska föroreningar och slösaktigt nyttjande av alla naturresurser. Det första är det övergripande målet, medan de två följande är metoder för att nå målet. Det innebär att då WWF har synpunkter på c&r, är då detta har med nyttjandet av den förnybara naturresursen fisk att göra. WWF:s erfarenheter visar att c&r under vissa omständigheter kan vara en lämplig fiskevårdsåtgärd. Några internationella exempel på framgångsrikt c&r där WWF är eller har varit inblandade är:

SYDKINESISKA SJÖN, där man med mete med ballong som flöte fiskar efter marlin, sailfish och andra spjutfiskar. Målet är att märka och återutsätta alla fiskar som bedöms överleva återutsättning, i samverkan med Billfish Foundation, för att förbättra kunskapen om vandring och tillväxt.

ECUADOR, där man med spinn och mete fiskar i vatten med en oerhörd artrikedom med malar och arapaima (*Arapaima gigas*) som viktiga målarter. Målet är att driva ekofiskeprojekt i praktisk och ekonomisk samverkan med lokal indianbefolkning. All icke skadad fisk återutsätts, övriga fiskar blir mat åt människor.

MALAYSIA, där man metar efter olika sötvattensfiskar, till exempel ormhuvudfisk. Målet är en hård reglering av fisket i reservoarer (exempelvis Kenyir) enligt ekofiskedefinitionen.

Efter dessa exempel på lyckade projekt där c&r ingår i arbetet, kan dessvärre också ett misslyckat projekt nämnas, nämligen Uralflodens delta (Kaspiska Havet), där

mete med ballong som flöte efter belugastör dessvärre resulterade i ett ökat inslag av illegalt fiske och annan brottslig verksamhet, vilket hotade utrota belugan. Här får man dock tillägga att det knappast var tillämpningen av c&r som orsakade problemen.

Trots dessa exempel på lyckosamma miljövardande projekt där c&r ingår som en del, är det av vikt att framhålla att c&r, oavsett vad som ibland sägs om metodens ekologiska fördelar, inte är vad WWF benämner ekologiskt fiske. I samband med c&r som "ekofiske" (det vill säga ett ekologiskt sportfiske) hör man ofta att c&r och/eller "no-kill" används som honnörstermer, eller också att "man ska inte fånga mer fisk än vad man själv äter upp". Ekofiskets definition, som Lennart Nyman tillsammans med Martin Falklind utvecklade för snart 10 år sedan, handlar om andra saker. Det består av två delar, dels ett långsiktigt hållbart nyttjande av ett lokalt fiskbestånd, dels att fisket gynnar lokalbefolkningen på sikt, berättade Lennart Nyman. Om det är möjligt att hålla fisket på en nivå som gör att man "tar räntan och lämnar kapitalet intakt", blir c&r överflödigt. Om man däremot har eller har haft en period av överfiske, kan c&r vara en temporär metod för att nå ett bättre läge för beståndet. Detta betyder att c&r inte på något sätt är ett självändamål för WWF, men att WWF kan rekommendera det som en metod bland flera för att hålla fiskbestånden på en god nivå, vilket visas av de lyckosamma internationella exemplen.

Exempel på c&r som en metod för lyckosam beståndsvård får vi också från ICES laxarbetsgrupper genom Lars Karlsson, Fiskeriverket. Trots belastningen på bestånden har det omfattande sportfisket efter lax i Nordatlanten kunnat undgå fiskeförbud, genom att c&r introducerats som en beståndsbevarande åtgärd. I USA och delar av Canada har c&r praktiserats sedan 1984, både på grund av fiskeregleringar och frivilliga restriktioner, och där har man framförallt bemödat sig om att spara den värdefulla, fleråriga fisken.

Ett nationellt perspektiv

Efter detta internationella perspektiv är det förstas av intresse med en titt på svenska förhållanden vad gäller catch and release som beståndsvårdande eller miljö-vårdande fiskemetod.

Om än på viss frammarsch, är c&r inte lika väletablerat i Sverige som i en del andra länder. Detta gäller också flera av våra närmaste grannar. I Östersjöområdet är c&r ovanligt, till och med sällsynt i Baltikum, medan det, från att ha varit ovanligt, nu ökar något i Finland. Problemet är att vi ännu inte har så mycket erfarenhet av dokumenterad c&r i Sverige. Nedan har internationella exempel valts ut som härrör sig från länder vars förutsättningar liknar de svenska.

Lars Karlsson visade vid seminariet att c&r för lax verkar förenligt med Fiskeriverkets mål (ansvarsfull hushållning med fiskeresurser, god långsiktig avkastning, livskraftig fiskenaering och ökade fiskemöjligheter för allmänheten), förutsatt att fisken klarar av att dras upp ur vattnet och sedan släppas tillbaka igen.

- Ska vi kunna få reda på om c&r i praktiken stödjer Fiskeriverkets målsättningar, behöver vi erfarenheter av metoden i svenska vatten. Ännu så länge saknas tillräcklig och samordnad statistik om i vilken omfattning c&r bedrivs i Sverige. ICES laxarbetsgrupper ser dock i undersökningar gjorda i andra länder att ett tidigare utbrett motstånd förefaller vara under minskning. Särskilt yngre sportfiskare visar sig villiga att anamma metoden, sade Lars Karlsson.

I de länder där c&r kommit att accepteras, tycks frågeställningen handla om *hur* metoden ska användas, inte *om* den ska användas.

I Sverige bedrivs mycket sportfiske efter lax och havsöring. I Vänern är också all odlad lax och öring som sätts ut fettfenklippt, för att möjliggöra selektivt laxfiske där den vilda laxen sparas. Liknande åtgärder planeras för Östersjön. Detta fiske är reglerat i Fiskeriverkets författningssamling, som föreskriver att "Fångst av lax och öring som inte är märkt genom att fett-

fenan är bortklippt är förbjudet hela året. Den som fångar sådan, icke fenklippt, fisk skall genast släppa ut den i vattnet." Detta kan förstas ses som en nationell reglering som förordar återutsättning, om än med tillämpning begränsad till lax och öring. För att passera som en reglering av c&r i den mening som vi försökt lyfta fram under seminarierna förutsätts dock att syftet med fisket är just att få upp den icke fettfenklippta laxen. Om man av misstag får upp sådan fisk då syftet med fisket är ett annat, räknas det inte som c&r. Principiellt är detta dock en reglering som närmar sig c&r, genom att den inte förbjuder varje form av fiske som kan riskera att få upp en skyddad lax eller öring.

Laxen är också intressant därför att den är en art där effekterna av c&r är relativt väl utforskade. Som ett resultat av denna forskning gör man i flera länder, där c&r dokumenteras, avdrag för 10 procent dödlighet av c&r då man beräknar lekbestånden. Det finns finska försök som tyder på att lax kan återfångas upp till fem gånger under sin vandring norrut, vilket ju också tycks tyda på att laxen tål hanteringen ganska bra. Dödligheten i fasta fiskeredskap uppskattades i dessa försök till 1-14 procent per fångstillfälle. Även svenska försök tyder på låg dödlighet efter fångst, särskilt då vattentemperaturen understiger 20°C.

Helt klart, menar Karlsson, är att ytterligare forskning behövs. Denna forskning bör inkludera studier av hur fisken klarar att krokas och sedan sättas tillbaka i vattnet. Dessutom behövs studier av långtidseffekter på fisken; även om fisken simmar iväg på ett normalt sätt efter utsättningen, så är det inte säkert att den klarat sig utan negativa effekter på längre sikt. Fiskens motståndskraft, mot till exempel fiender eller infektioner, kan vara nedsatt efter ansträngningen. Undersökningarna måste vara art- och områdesspecifika, då tidigare studier tyder på att olika fiskarter och olika yttre omständigheter spelar stor roll för överlevnaden. Karlsson fick här medhåll av Nyman, som exemplifierade med att det är omöjligt att sätta tillbaka en strömming levande i vattnet, medan metoden så

gott som alltid fungerar för karp. Utlekta fiskar, nästan oavsett art, kan dö av blotta stressen i samband med c&r. Även fiskens storlek är av betydelse för detta så kallade subletalitetsproblem.¹

Huruvida c&r bör användas som beståndsvårdande åtgärd hänger naturligtvis intimt ihop med hur skadad fisken blir. Vid hög dödlighet förefaller metoden inte användbar som beståndsvårdande åtgärd, kort sagt. Också om dödligheten är låg, kan förstås c&r vara mer än vad ett mycket hotat bestånd tål, varför metoden ändå inte bör tillämpas som beståndsvårdande åtgärd i just dessa fall. Då är kanske snarare tillfälliga trädalägganden att rekommendera. Detta är dock i sig inget skäl för att helt avstå från c&r. I vilken mån det går att basera fisketurismsatsningar på c&r är förstås också direkt knutet till om metoden är beståndsbevarande. Är den inte det kan c&r-baserad fisketurism inte bli mer intensiv eller långsiktig än vad mer konventionell fisketurism skulle ha blivit på samma ort.

Catch and release som fiskeriförvaltning

C&r kan komma ifråga av ekonomiska skäl om man vill möjliggöra utökad fiske så att fiskevattenägaren kan få bättre förtjänster av sitt vatten. Detta tycks inte främst ha med fiskevård att göra, utan är att betrakta som ekonomiska åtgärder, till exempel inom fisketurism. Men de båda syftena sammanfaller förstås ofta.

Flera av de exempel från vilka Nyman visade bilder under seminarieserien, är sådana där c&r använts både i beståndsvårdande syfte och som ett sätt att optimera lokalbefolkningens behållning av fisketurismen. I detta sammanhang är Namibia ett gott exempel med sportfisketurister som metar kopparhaj från stranden. Alla fångade hajar som bedöms överleva återutsättning märks. Lokalbefolkningen lever av sportfiskeinkomsterna, som också finansierar forskning om kopparhajarna. Ett annat gott exempel är Zambezifloden där fisket bedrivs enligt c&r, och där den skadade

eller döda fisken används som mat. Sportfisket ger där intäkter åt lokalbefolkningen. Tillämpades inte c&r i dessa fall, skulle det medföra antingen att fisken raskt fiskades ut om fisketurismen ändå tilläts, eller att turismen inte utvecklats, med sämre försörjningsmöjligheter för lokalbefolkningen och sämre fiskemöjligheter för turister som följd.

En utveckling av svensk fisketurism, där c&r spelar en avgörande roll, förutsätter även den en kombination av de båda grupper av frågor som presenterades inledningsvis i artikeln. Sådan utveckling av turismen skulle dels möjliggöra fritidsfiske utöver vad bestånden skulle tåla om all fångad fisk behölls. Sätillvida kan alltså c&r, inom ramen för fisketurismens förutsättningar, betraktas som en beståndsvårdande åtgärd. Dels skulle en sådan utveckling av fisketurismen stärka lokalekonomin i ofta utsatta glesbygdsområden, dels möjliggöra för fler personer att utöva sin fiskehobby. Hela tiden är alla ställningstaganden uppenbarligen beroende av att fler systematiska undersökningar av fiskbeståndens förmåga att klara av catch and release utförs, vilket det också rådde stor enighet om bland seminarieledarna.

Marita Alatalo presenterade ett antal undersökningar² om fisketurismens syn på c&r. Särskilt i den svenska glesbygden skulle en utvidgad satsning på c&r kunna innebära förbättrade försörjningsmöjligheter för lokalbefolkningen – inte bara genom att fler fiskekort på så vis kommer att säljas, utan också genom fisketuristernas övriga konsumtion under vistelsen. En av flera förutsättningar för att sådan fisketurism ska vara intressant är förstås att sportfiskeutövarna nöjer sig med att inte få ta med sig den fångade fisken. Kan de inte acceptera c&r, fungerar inte konceptet. I utlandet, där c&r är mer etablerat än i Sverige, tycks detta inte vara något problem. Tvärtom uppgav Alatalos intervjupersoner att även om många nog vill ta med någon fångst hem efter en fiskedag, så är det många besökare vid de undersökta anläggningarna som inte ens tar med sig den tillåtna fångstknoten.

¹ En närmare beskrivning av skaderisken på fisken och förslag på försiktighetsåtgärder vid fångsten gavs av Svante Winberg och Anders Hellström, se följande avsnitt.

² Se litteraturlista.

En annan avgörande faktor för att fisketurism ska kunna etableras, visar Alatalos undersökningar, är att platsen verkligen erbjuder ett gott fiske, med goda fångstmöjligheter. Sett mot denna bakgrund tycks turister vara nöjda med c&r, särskilt om återutsättning är nödvändigt för att fiskbestånden ska bestå. För entreprenörerna blir givetvis c&r också betydelsefullt då det, om det fungerar, bidrar till att den ekonomiska satsningen ska fungera på sikt. En sportfiskeanläggning där fisken tagit slut attraherar knappast några turister. Detta betyder också, vilket väl framkommer i undersökningarna, att sportfiskeanläggningarna behöver ha tillgång till väl vårdat vatten, där man också har möjlighet att sätta regler för fångstbegränsningar och c&r. De svårigheter som är förknippade med att först kroka och sedan sätta tillbaka fisken i gott skick kan enligt Alatalos informanter lösas med utbildning och information.

Som ett exempel på hur fisketurismen skulle kunna utvecklas i den svenska glesbygden visar Alatalo beräkningar som gjorts med utgångspunkt i Rickleån i Västerbotten. Här finns mycket goda öringsvatten. Om man skulle låta två fisketurismentreprenörer få arrendera vardera 4,5 kilometer av ån och att sälja fiskerätter vid detsamma i paket, som även innehåller logi, mat och viss annan service, skulle detta, enligt beräkningar, kunna möjliggöra 5-7,5 årsarbeten. Detta vore ett betydande tillskott för en landsbygdskommun som Robertsfors. Förutsättningen för detta är att c&r fungerar – det vill säga att fisken klarar sig och att sportfiskarna tar emot och följer informationen.

Också i ett turiststarkt län som Dalarna skulle c&r kunna få ökad betydelse för tu-

rismen. Idag är sportfiskets roll ekonomiskt sett tämligen marginell, men eftersom en utvidgad fisketurism skulle kunna utnyttja den redan befintliga infrastrukturen kring vinterturismen skulle en säsongsför längning genom utveckling av fisketurism kunna få stor betydelse för landsbygdsutvecklingen i länet.

Problemet med detta är förstas fiskresursen, vilken där, precis som i det tänkta fallet i Robertsfors kommun, skulle kunna fås att räcka till om c&r etablerades som metod. Fördelarna med c&r i sammanhanget, hävdar länets fiskeridirektör Ulf Pierrou, är att det fisket kan anses långsiktigt hållbart, till skillnad från det traditionella fisket, "catch and freeze", som redan skadat många fiskevatten och fiskbestånd. C&r är billigt, det enda som krävs är regler. C&r är dessutom efterfrågat bland de utländska turisterna, vilka ofta tycker att svenskar är barbarer som dödar den upptagna fisken. Bland svenska turister är metoden dock ännu inte helt etablerad, men tycks vara åtminstone någorlunda gångbar, och dessutom på frammarsch.

Pierrou hävdar också att fiskevården numera börjar röra sig mot ett hållbart fiske och en långsiktigt hållbar fiskevård genom att tvivelaktiga utplanteringar börjar överges, till fördel för biotopvård och reglering av fisket och fiskuttaget.

– För att c&r ska kunna etableras, både bland fiskare på hemmaplan och fisketurister, är det dock viktigt med tydliga regler och information. Det är också av betydelse att inte överdriva de goda effekterna av c&r: det ska således inte förstås som liktydigt med de amerikanska reglerna om no-kill. C&r är inte no-kill, helt enkelt därför att no-kill inte finns i dessa sammanhang, betonar Pierrou.

Catch and release - ur fiskars och fiskares perspektiv

"Ur ett djurrättsligt perspektiv kan man diskutera flera aspekter på catch and release: När är det okej att orsaka lidande? 1700-talsfilosofen Jeremy Bentham menade att frågan inte är *Kan de tänka?* inte heller *Kan de tala?* utan *Kan de lida?* Enligt djurskyddslagen skall husdjur behandlas väl och skyddas mot onödigt lidande. När det gäller catch and release kan man diskutera vad som är onödigt och vad som är nödvändigt lidande. Antingen bör det visas att det lidande fisken utsätts för är nödvändigt och inte kan undvikas, eller också måste man kunna bevisa att fisken inte lider."³

Under seminarieseriens gång kunde man notera ett gemensamt drag hos snart sagt samtliga talare, nämligen att påfallande många, oavsett vad de inviterats för att tala om, också valde att säga åtminstone något om djurskyddsfrågorna i samband med c&r. Ett engagemang i fiskens etiska och juridiska status förenar alla, från hängivna sportfiskare till djurrättsaktivister. Djurskyddet är viktigt, det är man enig om, men *hur* viktigt djurskyddet är jämfört med andra saker och vilken vikt som bör läggas vid olika rön om fiskens eventuella lidande, det är man mindre enig om.

Fisken och djurskyddslagstiftningen

Den svenska djurskyddslagen (SFS 1988:534) säger bland annat:

"Djur skall behandlas väl och skyddas mot onödigt lidande och sjukdom."
(§ 2)

"Ett sjukt eller skadat djur skall snarast ges nödvändig vård, om inte sjukdomen eller skadan är så svår att djuret måste avlivas omedelbart."
(§ 9)

"Jakt skall bedrivas så att viltet inte utsätts för onödigt lidande och så att människor och egendom inte utsätts för fara."
(§ 27)

"Om vilt har skadats vid jakt, skall jägaren snarast vidta de åtgärder som behövs för att djuret skall kunna uppspåras och avlivas."
(§ 28)

Det tycks ju betyda att om c&r innebär lidande för fisken, så måste det antingen visas att detta lidande inte är onödigt, eller att c&r inte är att i enlighet med djurskyddslagstiftningen, *men*, och det är ett stort men:

"Med vilt avses i lagen vilda däggdjur och fåglar. Med jakt avses att fånga eller döda vilt och att i sådant syfte söka efter, spåra eller förfölja vilt."
(§ 2)

³ Ur djurrättsaktivisten Ida Hallgrens anförande vid seminarieserien.

Nuvarande svenska djurskyddslagstiftning gäller således inte vilda fiskar, vilket innebär att varken yrkesfisket eller fritidsfisket påverkas av djurskyddslagstiftningen. Fisk förefaller alltså behandlas annorlunda ur djurskyddsperspektiv än andra grupper av ryggradsdjur. Lars Karlsson tydliggjorde hur stor skillnaden är mellan hur fisk och andra djur behandlas juridiskt, genom att visa att det i Sverige saknas specifika djurskyddsbestämmelser för odlad fisk, medan det finns för nästan alla andra husdjur (häst, får, dovhjort, strutsfåglar, höns etc.). Karlsson påpekade också att det vid fiske förekommer fångst- och avlivningsmetoder som kan sägas vara mer brutala än för kräldjur, fåglar eller däggdjur.

Djurskyddslagen omfattar fiskar i fiskodlingar och de fiskar, även vilda, som används som försöksdjur. Vad gäller fiskarna i vattenbruket finns dock få föreskrifter för hur de ska hanteras. De föreskrifter som finns gäller främst godkännande av fordon, skyltning av fordon, godkännande av transportörer, men också hur transport av fisk ska gå till vad gäller sådant som fisktäteter, vattentemperaturer och syrgashalter. Vattenbrukarnas riksförbund har egna etiska regler, som bland annat säger att fiskodlaren ska "respektera djurens speciella krav och verka för djurens välfärd".

Sammantaget tycks dock fiskar ha ett bristfälligt stöd i djurskyddslagstiftningen. Frågan om det är ett problem hänger förstås ihop med i vilken mån det finns något att skydda; kan en fisk inte lida, inte känna smärta, et cetera, verkar det mer rimligt att reglera fiskafånget genom miljölagsstiftningen, vilket ju också görs, än genom djurskyddslagstiftningen.

Sportfiskets betydelse

Sportfiskare har förstås stor behållning av sin hobby, men ser sig sannolikt också hotade i sin hobbyutövning då sportfisket hotas av yrkesfiskets utfiskning av vattnen, av fiskerestriktioner och numera också av djurrättsaktivister som i en del länder systematiskt stör olika sportfiskearrangemang.

Sport- och fritidsfisket engagerar väldigt många människor i Sverige: drygt 3 miljoner svenskar fiskar någon gång varje år

och cirka 2,3 miljoner fiskar regelbundet. Drygt 900 000 svenskar sportfiskar mer än 20 gånger per år och för 400 000 personer är sportfiske den helt dominerande fritidssysselsättningen. Allt detta enligt Stefan Nyström, generalsekreterare hos Sportfiskarna.

Tack vare god tillgång på natur och goda fiskevatten skulle svensk fisketurism, som framgår i föregående avsnitt, kanske också kunna erbjuda gott fritidsfiske inte bara åt svenska sportfiskare utan också åt en internationell skara, om c&r etablerades.

Att ägna sig åt sportfiske innebär att man tar sig tillfälle att vistas i naturen ensam eller tillsammans med vännerna eller familjen. Sportfiske ger, förutom nöjet av fisket och umgänget med vännerna, goda möjligheter att lära barnen vett och etikett i naturen, tillsammans med allmänbildning om fiskarnas liv, fiskarterna, sjövätt, et cetera. Det är också väl belagt att vistelser och naturnära aktivitet i naturen har goda folkhälsoeffekter, både förebyggande och som led i behandling av vissa medicinska tillstånd.⁴

Det är ganska okontroversiellt att sport- och fritidsfiske har dessa goda effekter, i större eller mindre omfattning. Är det då troligt att c&r ger samma goda effekter? Under förutsättning att sportfiskare, som kanske varit inriktade på "catch and freeze", kan acceptera c&r som ett alternativ, tycks svaret vara ja. Åtminstone vad gäller sportfiskarna och hans eller hennes behållning av sin hobby. Men hur går det med sportfiskets uppfostrande och karaktärsdanande effekter? Kan man lära barn naturvet och respekt för levande varelser genom att först kroka och sedan släppa lös levande fiskar? Ja, själva naturvettet borde gå att lära ut på detta vis. Strängt taget är det ju av omsorg om naturen – främst fiskbestånden och vattenekologin – som fisken sätts tillbaka.

Under seminarieseriens gång yppades från sportfiskerepresentanternas sida i stort sett ingen motvilja mot att utöva c&r. Tvärtom framhölls just behållningen av fisket som ett skäl att låta c&r etableras och att framöver tillåta c&r.

⁴Vid Sahlgrenska Universitetssjukhuset i Göteborg bedrivs forskning om dessa saker. Ingemar Norling besökte ett av seminarierna och berättade om detta. Den intresserade hänvisas till litteraturlistan.

Fiskens reaktioner på catch and release

Det är ganska väl belagt, och påpekades av många föredragshållare, att fiskens dödlighet vid c&r har att göra med fiskens art, kondition och storlek och att fiskar är olika känsliga i olika faser och vid olika vattentemperaturer. Detta är i stort sett vad man säkert vet; att olika arter reagerar olika. Mycket forskning återstår att göra om man vill kunna klargöra skillnaderna mer i detalj. Fiskfysiologen Svante Winberg från Uppsala universitet och Anders Hellström, veterinär vid fiskavdelningen på Statens Veterinärmedicinska Anstalt, inviterades till seminarieriet för att föreläsa om effekter på fisken vid c&r.

Fisk som krokas och drillas utsätts för stress, kraftig fysisk ansträngning, luftexponering och fysisk skada, enligt Winberg. Vid stress ökar fiskens hjärtverksamhet, andning, syreupptagning och syretransport. Det kommer också mer blod till gälarna, hjärnan och skelettmuskulaturen, medan det kommer mindre blod till tarmen och en del andra inre organ. Det ökade blodflödet till gälarna har allvarliga negativa effekter på fiskens saltvattenbalans. Dessutom leder stress till förhöjd blodsockernivå hos fisken. Vid stress stänger fisken av sådana fysiologiska system som inte är avgörande för den omedelbara överlevnaden, såsom matsmältning, immunsystemet och reproduktiva förmågor.

När fiskar i normala fall simmar omkring, använder de huvudsakligen sin aeroba (röda) muskulatur, men vid flykt och annan plötslig intensiv ansträngning använder fisken sig av sin anaeroba

(vita) muskulatur. Den vita muskeln är dåligt försörjd med blod, vilket medför att återhämtningen efter ansträngningen hos fisken är mycket långsammare än hos däggdjur. Detta innebär att fiskens flyktkapacitet är nedsatt efter stress. I detta avseende är stora fiskar känsligare än små, därför att stora fiskar har större anaerob kapacitet, och således blir mer medtagna av stressen. Dessa negativa effekter på fiskens muskulatur hänger i viss mån samman med vattentemperaturen, så till vida att påfrestningen på fiskens muskler förvärras vid högre temperaturer. Temperaturen tycks dock inte spela någon roll för fiskens återhämtningstid efter stressen.

Om fisken vid c&r utsätts för luftexponering, leder det till att syrenivåerna i blodet sänks kraftigt, medan koldioxidnivåerna stiger. I kombination med stress leder luftexponering till förhöjd dödlighet.

De fysiska skador som kan uppstå på fisken på grund av krokningen är främst skador på svalg och gälar. Till detta kommer att håvning och hantering kan ge skador på slemskikt, fjäll och skinn, samt att hanteringen av fisken kan skada dess ryggrad.

Det är helt klart att olika arter är olika tåliga för den hantering som c&r innebär, men här återstår, som sagt, ännu mycket forskning att göra. Vad gäller fiskens förmåga att klara av stress, kan det möjligen vara så att arter som är naturligt anpassade för att vara "sprinters", till exempel gädda, är mer tåliga för stress än andra, föreslog Hellström. Vad gäller skillnader mellan vild och odlad fisk, och dess förmåga att klara

av c&r, finns resultat som kan tyda på att vild fisk klarar av det bättre än odlad.

Fiskens reaktioner på stress i samband med c&r kan alltså mycket väl tänkas innebära att nyligen frisläppt fisk sämre klarar av att fly från predatorer. Det finns också risk att reproduktionen störs. Dessutom kan skador på gälarna ge ökad infektionsrisk, vilket, precis som minskat födointag på grund av skador i mun och svalg, sannolikt påverkar överlevnaden på sikt.

Det verkar ändå inte uteslutet att de allra flesta av dessa negativa effekter till stor del kan undvikas om c&r bara sker med kunskap och försiktighet om fisken. Men med detta är inte frågan om djurrätt och djurskydd färdigutredd. Vi måste också, om vi vill ta djurskyddet på allvar, fråga oss inte bara om fisken visar olika fysiologiska ohälsotecken, utan också om fisken har några obehagliga upplevelser av lidande, rädsla eller smärta i samband med c&r.

Kan fiskar lida?

"Har de huggit och släppt igen, kan de hugga direkt efter."

"Fiskar känner ingen smärta"

"Fisk saknar högre hjärnfunktioner, därför kan de inte känna smärta."

Allt detta är uttalanden vi nog alla känner igen, både sportfiskare och andra. Men ligger det något i dem? En uppenbar invändning mot det första av påståendena skulle kunna vara att impulsen att äta är starkare än impulsen att skydda sig mot smärta. Gör vi en grov generalisering och jämför med människor, så tror jag inte att någon skulle påstå att jag inte känner smärta, med hänvisning till att jag efter att ha bränt mig på kaffet, strax dricker av det igen. Antagligen skulle ingen heller förklara det med mitt

bristfälliga närminne och därmed sammanhängande mentala funktioner. Jämförelsen är avsiktligt grov, men visar enkelt att olika impulser kan vara olika starka utan att det säger så mycket om de mentala kapaciteterna för övrigt. Det är viktigare att få mat än att vara garderad mot varje tänkbar smärtupplevelse.

De andra två påståendena kräver mer forskning och utredning, vilket också pågår för närvarande. Att döma av artikelspridningen i ämnet, är frågan om fiskars smärtpkapacitet ett växande intresseområde både bland forskare och andra.⁵

Fiskar har åtminstone delar av den hjärnfysiologi som har att göra med smärta som i allt väsentligt liknar den hos människor, andra däggdjur, fåglar och reptiler. Bland annat har de receptorer för benzodiazepiner. Då benzodiazepiner reducerar ångest och skräck, skulle man kunna tänka sig att detta talar för att fiskar har tillstånd som åtminstone liknar dessa. Dessa receptorer är dock sådant som "följer med" väldigt långt ner i utvecklingskedjan, vilket kan betyda att de inte har samma verkan hos alla djurarter.

Det är också tänkbart att även om fiskar upplever smärta, så upplever de inte smärta *som något ont*. Men det är förstås svårt att få några begripliga signaler om detta från fiskarna själva. Fiskar har däremot inte hjärnbark, vilket bör innebära att om eller hur de än upplever smärta, så är det inte på samma sätt som människor.

I dessa tider av ökad medvetenhet om mentala kapaciteter hos djur och människors moraliska skyldigheter gentemot djur, har vi all anledning att uppriktigt fråga oss om det kan vara moraliskt berättigat att fånga och släppa loss fisk för det egna nöjets skull, menar djurrättsaktivisten Ida Hallgren. Hon framhåller att vi, i väntan på entydiga forskningsresultat från etologer, fysiologer och medvetandeforskare, om hur

⁵ Se litteraturlistan.

fisken upplever stress och smärta, bör tillämpa försiktighetsprincipen.

På samma sätt som det, när man inte vet om en kemikalie är giftig, är vettigt att inte utan anledning släppa ut den i vattendragen, bör man, när man inte vet om en fisk upplever lidande eller hur den påverkas av stress vid c&r, undvika att utsätta fisken för detta. Här kan det vara på sin plats att påpeka att vi har haft fel förr: spädbarn opererades länge utan bedöv-

ning eftersom forskning inte kunde visa att spädbarn upplever smärta.

Framsteg inom etologin och medvetandeforskningen har visat att vi har gjort felbedömningar av andra arters upplevelseförmåga. Upplevelseförmågan fyller en viktig funktion hos däggdjur och den som hävdar att funktionen saknas hos fiskar måste kunna ge en utförlig och sammanhängande beskrivning av hur fiskarnas

smärtreceptorer fungerar, av deras huggreflexer, flyktbeteenden och så vidare.

Hallgren betonar också att när man ska diskutera c&r ur ett djurrättsperspektiv är det viktigt att tänka på fiskar som enskilda individer som påverkas av det vi gör. Vi är vana att tänka på "fisk" i termer av "förnybara bestånd", "kilo per volymenhet" och som något vi "odlar". Vi pratar om "ett hålligt utnyttjande av resurser" inte om "ett långsiktigt utnyttjande av individer". Det kan förstås vara svårt att byta perspektiv och plötsligt tänka på fiskar som individer, men detta kan vara vad man måste göra om man vill ta den djuretiska diskussionen på allvar.

Förutom den empiriska frågan om vad fiskar faktiskt upplever och frågan om hur försiktighetsprincipen ska tillämpas om vi inte vet vad fiskarna faktiskt upplever, så handlar det hela om intressekonflikter:

Hur ska vi väga olika intressen mot varandra? Det kan handla om att äta och döda för att överleva. Det kan handla om ett intresse av att finna nya medicinska forskningsresultat som skall vägas mot intresset av att inte utsättas för plågsamma försök. Och det kan handla om ett intresse av att orsaka död och/eller lidande för nöjes skull, vilket sett ur ett fiskperspektiv förstås tycks svårt att uppväga eller berättiga.

Den avslutande frågan här blir därmed densamma som den inledande: vilken vikt bör läggas vid de osäkra rön vi har om fiskar och deras upplevelser? Och hur ska det vägas mot det vi ganska säkert vet om sportfiskarna och deras upplevelser?

Fisketik – en praktisk filosofis betraktelse

Det breda perspektiv som eftersträvades under seminarieserien, kräver förstås en bred förståelse av den eventuella etiska problematiken i samband med c&r. Det innebär att de etiska resonemangen både handlar om stora enheter som miljön, fiskarterna och fiskbestånden, men också om den individuella fiskens eventuella lidande och hur detta ska värderas. Vi skiljer helt enkelt mellan miljöetik, som handlar om miljöfrågor, och djuretik, som handlar om själva djuren, i det här fallet fiskarna. Självklart måste bådadera vägas mot människors behållning av c&r.

Är catch and release ett miljöetiskt problem?

Ja, ett fullgott svar på den frågan kräver just den kunskap om effekter på fiskbestånden, som också efterlystes av flertalet av seminariets talare. Vi behöver kunskap om i vilken mån fisk klarar av att krokas och släppas lös igen med hälsan i behåll, och vi behöver kunskap om hanteringens omfattning. Om c&r utövas i mycket stor omfattning, blir även en procentuellt låg dödlighet per fångsttillfälle möjligen problematisk. Ett *miljöproblem* är det dock bara om så pass mycket fisk dör att bestånden, och därmed kanske övriga ekologiska faktorer, påverkas.

Det fullgoda svaret på frågan om c&r är ett miljöetiskt problem, kräver, förutom grundliga kunskaper, också någon form av moralisk värdering. Att bestånden påverkas, och att detta kanske får ytterligare ekologiska effekter, betyder inte med självklarhet att c&r är förkastligt ur miljöetisk synpunkt. Vad det betyder är däremot att vi står inför behovet av att fatta ett moraliskt beslut: Hur ska vi värdera den skada c&r kan tänkas ha på fiskbestånden mot den mänskliga nytta och glädje som fisket kan möjliggöra?

Vad är viktigast: att naturen, åtminstone i detta avseende, får vara ifred för människor, eller att människor, även om det gör en viss skada, får utöva sin fiskehobby eller ges möjlighet till försörjning genom fisketurismen?

Ja, det beror förstås i sin tur på *hur* stor, om någon, skadan på naturen är, och på *hur* mycket glädje och nytta människor har av c&r. Det är förstås också en komplicerad fråga att reda ut hur vi ska kunna jämföra två så olika storheter som miljöpåverkan å ena sidan och människors nytta och nöje å den andra.

Inom miljöetiken kan man grovt sett skilja mellan två olika huvudriktningar: en riktning som sätter människan i etikens centrum (antropocentrism), och en riktning som sätter naturen (ekocentrism eller biocentrism) i etikens centrum. Det betyder att antropocentrismen förordar att vi i första hand tar hänsyn till människor, medan ekocentrismen förordar att vi i första hand, eller i alla fall i mycket högre grad, tar hänsyn till naturen.

Sätter vi i frågan om c&r människan i etikens centrum finner vi också en begriplig väg för att lösa den. Vad vi då behöver göra är helt enkelt att reda ut vilket som bäst gynnar människors intressen – att med hänsyn tagen till de aktuella faktorerna utveckla c&r som beståndsvård och möjlighet till utvidgad fisketurism i Sverige, eller att avstå från detta därför att påverkan på bestånden och de ekologiska systemen är sådan att det kommer att bli sämre för människor.

Sätter vi naturen i etikens centrum verkar det som om tillämpningen av c&r bör vara mer restriktiv, eftersom naturen (fiskbestånden med omgivande naturliga faktorer) kan ta skada av det. Skulle kommande forskning visa att bestånden inte tar skada, kommer förstås saken i ett annat läge, men med naturen i etikens centrum verkar försiktighetsprincipen tills vidare förordas restriktiv tillämpning av c&r.

Men vi har glömt en sak i det här resonemanget: även om c&r medför fördelar för sportfiskeutövarna och turistnäringen och nackdelar för naturen, så beror graden av fördelar och nackdelar på vad vi jämför med. När vi frågar oss om c&r kan berättigas, vad tänker vi oss att vi jämför det med? Vilka är alternativen till c&r?

Ett uppenbart alternativ är förstås att behålla den fångade fisken, alltså den fiskemetod som kan kallas "hook and cook" eller "catch and freeze". Detta fiske tycks vara i linje med fiskets funktion och roll i människors liv och historia. Jägare och fiskare brukar mena att fällt villebråd bör tas tillvara, och att omsorgsfull slakt/avlivning samt tillagning är det bästa sättet att förvalta det jaktbara viltet inklusive fisk. Förespråkare för catch and freeze hävdar att c&r närmast är att jämföra med torrsim, ett slags egendomligt låtsasfiske utan syfte.

Sett ur ett etiskt perspektiv som sätter naturen i centrum, är traditionellt fiske uppenbarligen betydligt mer problematiskt än c&r, då vi ju *vet* att fisken dör och att bestånden därmed belastas hårdare. Det enda undantaget verkar vara om något fiskbestånd av någon anledning blivit överetablerat och hotar andra arter i närheten, eller något liknande.

Sätter vi däremot människan i etikens centrum, kanske fiske för konsumtion är att föredra framför c&r. Metoden innebär inte bara att sportfiskaren får tillfälle att utöva sin hobby, dessutom kan fångsten tas med hem för att avnjutas tillsammans med vänner eller familj. Men vi måste komma ihåg våra tidigare förutsättningar: mycket av det sportfiske som c&r skulle kunna möjliggöra, är omöjligt om fångsten behålls, helt enkelt därför att fisken inte räcker till i längden. Att konsekvent behålla fångsten, tycks ge upphov till effekter som inte är önskvärda för utövarna själva, nämligen brist på fisk.

Sett mot detta är kanske också många sportfiskare redo att acceptera c&r som ett alternativ. Även om behållningen av fisket skulle öka ytterligare om man kunde ta med fångsten hem, kan c&r, med tanke på läget hos många bestånd, ändå duga som hobby. Dessutom förekommer det att man kan ta med någon fisk hem, trots strikt reglering om återutsättning. Flertalet fritidsfiskare är inte ekonomiskt beroende av

fångsten som mat. Fiskeutflykten kan också ses som ett sätt att använda fiskresursen som en mer mångfasetterad resurs än endast som ett livsmedel. Naturupplevelserna blir bättre om vattnet är fyllt av liv, det är roligt bara att få se fisken, till exempel den hoppande laxen, och sätts fisken tillbaka kan fler få möjlighet till samma upplevelse. Att fiske av tradition varit ett sätt att få mat i huset, behöver inte heller ses som ett argument vare sig för det ena eller det andra – vi håller inte fast vid traditioner som offentlig skampåle som straff för brott, bara för att det är en tradition.

Det andra alternativet till c&r är, förstås, att helt avstå från sportfiske, åtminstone utöver den begränsade mängd som bestånden idag tål. Det alternativet tycks oproblematiskt från det etiska perspektiv som sätter naturen i centrum; fisken lämnas ifred i de vatten där den simmar omkring, helt enkelt. Sett från ett mer människocentrerat etiskt perspektiv är det dock en olycklig lösning: sportfiskare går miste om sin hobby och glesbygdens turistnäring går miste om försörjnings-möjligheter.

Till alla dessa problematiserande resonemang om c&r, kommer förstås den positiva möjligheten att det skulle kunna bidra till att människor anammar en mer miljövänlig syn på tingen. Det är en vanlig uppfattning, både bland miljöfilosofer och till exempel i svensk grundskola, mulleskolan och scouterna, att vistelser i naturen bidrar till att man känner och visar respekt för naturen. Frågan är då om c&r kan vara ett exempel på sådan karaktärsdanande naturvistelse? Svaret tycks bero på vilken av olika tänkbara beskrivningar som är den sanna. Här föreslår jag två ytterligheter:

1. C&r innebär, som allt fiske, naturvistelser och umgänge med andra i naturen på naturens villkor. Fångsten är visserligen inte ointressant, men återutsättningen innebär att bestånden får naturliga förutsättningar till överlevnad och utveckling, trots att människor fiskar för nöjes skull. Ibland beskrivs rentav ögonblicket då fisken sätts tillbaka och rör sig mot friheten som ett slags kick, en sportfiskets höjdpunkt.

2. C&r innebär att leka med fisken, att ha nöje av kampen med den, en kamp som kanske till och med förlängs till exempel genom att veka redskap används. Här är kampen mellan fiskare och fisk det viktiga. Att fisken sätts tillbaka i vattnet igen motiveras blott och bart av att fiskaren är tvungen till det, eller av att fisken ratats som mat. Här är det frestande att citera vad Ulf Pierrou sade vid ett av seminarierna: "Den klassiska bilden på gäddfiskaren som lyfter gäddan i ögonhålorna 'för att de blir lugna då' är en skam för alla sportfiskare!" Det verkar inte troligt att de personliga egenskaper som odlas hos fiskaren om den andra beskrivningen är sann skulle bidra till respekt för naturen och fisken. I det första fallet däremot, verkar det inte otroligt, om sådan karaktärsdaning alls är möjlig. Om sportfisket i allmänhet och kanske c&r i synnerhet har dessa positiva miljöetiska effekter på utövaren, kan det kanske rentav tänkas att det uppstår "spridningseffekter" – sportfiskaren blir kanske mer benägen att sortera sopor eller handla miljömärkta varor?

Vad ska vi då ta oss till med detta smörgåsbord av motstridiga uppfattningar? Ja, det kan man tvista länge om. Min personliga uppfattning är att, givet att vi kan få den kunskap som behövs för att veta när, var och hur c&r kan bedrivas utan att fiskbestånden belastas utöver vad de enligt expertisens beräkningar tål, så är c&r inget större miljöproblem. Människors behållning av detta tycks vara större än de negativa miljöeffekterna, givet att utövaren kan sin verksamhet.

Detta hindrar inte att starkare restriktioner än c&r kan behövas vid vissa tillfällen (till exempel lekperioder) eller på vissa platser (till exempel "barnkammaren"). Dessa bedömningar bör givetvis också utföras av expertis. Då inte bara utfärdandet av regelverket tycks kräva stor sakkunskap, utan även efterföljandet av det, bör det läggas mycket arbete på att utbilda och informera sportfiskarna. Och frågan är om det inte är här de riktigt stora miljöetiska utmaningarna aktualiseras?

Men, som vi har sett, hur vi moraliskt ska förhålla oss till c&r beror i hög grad på vad vi jämför med. Jämför vi med att

fiska så mycket vi vill och behålla all fisk vi fått upp, så verkar det sämre ur miljöetisk synpunkt. Jämför vi istället med att till fiskbeståndens fromma helt avstå från fiske, så verkar det sämre för utövarna än att hålla sig till c&r. Men vi bör också bredda jämförelsen ytterligare: om sportfiskare för naturens skull avstår från fiske, både traditionellt och c&r, vad gör då han eller hon under den tid som annars skulle ha ägnats åt fiske? Plockar han svamp? Kör hon en heldagstur med motorcykeln? Vilka miljöeffekter får dessa verksamheter? Dessa frågeställningar ligger naturligtvis utanför ramarna för diskussionen här, men jag menar ändå att de bör finnas med då vi står inför moraliska ställningstaganden i frågor kring c&r.

Då vi nu uppehållit oss kring de miljöetiska aspekterna på c&r, ställda mot sportfiskarnas behållning av sin hobby, är det dags att ställa samma behållning mot de c&r:ade fiskarnas eventuella lidande.

Eventuellt lidande ställt mot väl belagt nöje – djuretiska frågor

Djurrättsrågorna har under senare decennier fått ett hastigt ökande utrymme inom den akademiska filosofin. Det är inte att förvånas över, och det är inte bara inom akademien intresset för djurrättsfrågor vuxit. Bland folk i allmänhet, och kanske särskilt bland ungdomar, har intresset för djurrättsfrågor också ökat markant. Stora delar av djurrättsrörelsen problematiserar inte bara människors bruk av djur för olika syften, såsom arbetsdjur, försöksdjur och sällskapsdjur av olika slag, utan det som kanske mest av allt problematiseras är att djur dödas för att ätas. Då förtäring per definition inte är syftet med c&r, fördjupar vi oss inte här i argumenten för och emot vegetarisk kost, utan begränsar oss till huruvida det kan etiskt berättigas att vi använder oss av djur, med betoning på fisk, för egna, icke livsviktiga, syften.

Det sista verkar ganska okontroversiellt: även om många sportfiskare tycker att livet skulle kännas alltför innehållslöst utan möjlighet till sportfiske, verkar det

inte rimligt att beskriva det som livsviktigt för sina utövare (utom möjligen i ganska extrema undantagsfall). Vi ska nu ta en titt på c&r med hjälp av djurrättsetikens vanligaste argument.

Som framgår av avsnittet "Catch and release - ur fiskars och fiskares perspektiv", är det oklart i vilken mån fisk kan ha upplevelser av smärta och obehag. När det gäller frågan om fiskar kan ha smärtupplevelser eller inte, är kommunikationsproblemen uppenbara. Men att sluta sig till att det är moraliskt acceptabelt att göra som man vill med fiskarna, för att man ändå inte tycker sig kunna veta vad, om något, de upplever, är att göra det *för* enkelt för sig. Sådana normer, som främst baserar sig på den egna okunnigheten, kan knappast kallas moraliskt avancerade.

När man försöker reda ut vad djur upplever finns det två fällor man lätt faller i - *antropomorfism* och *mekanomorfism*.

Antropomorfism (antropos betyder mänskliga på grekiska) innebär att man tolkar djuret som om det vore en människa. Vår benägenhet till antropomorfism gäller inte bara människor, utan till och med i viss mån växter; vi säger att växten *vill* ha vatten, att den *sträcker sig* efter ljuset. Dessa fenomen hos gröna växter, är båda sådana att de inte behöver förklaras i termer av växtens vilja eller dess önskningar för att kunna begripliggöras. Ett sätt att undvika antropomorfism är således att inte lägga till mer till sina förklaringar av djurs (eller växters) beteenden än vad som faktiskt verkar nödvändigt.

Mekanomorfism innebär att man tolkar allt djur gör blott och bart som stimuli-respons. Konsekvent mekanomorfism beskriver djur som närmast apparater, mekanismer, som reagerar reflexmässigt på olika former av stimuli; djur är att jämföra med datorer. Det anses här principiellt omöjligt att djur tänker och känner. I filosofihistorien har uppfattningen företrätts av till exempel Immanuel Kant och René Descartes. Den förre ansåg att det var moraliskt oproblematiskt att sparka på en hund, för hundens vidkommande, men olämpligt därför att det kan ha en förråande effekt på människor att göra så. Den senare menade uttryckligen att djur är själlösa automater.

Det verkar ändå osannolikt att någon nuförtiden som någonsin har känt en hund, skulle förneka att den känner obehag av att bli sparkad.

Om vi, med detta i tankarna, tar en titt på fiskar, så ser vi både tecken som det ligger nära till hands att tyda som att de har upplevelser av något slag, och tecken som snarare tyder på att det allra mesta är en fråga om stimuli och stimuli-respons. En del fiskar visar reaktion på skada eller irritation genom att dra sig tillbaka, andra fiskar simmar omkring till synes helt normalt trots ganska stora och synliga fysiska skador.

Peter Singer är en av de namnkunniga filosofer som har tagit frågan om djurs lidande på allvar. Han är också en av de filosofer som utgör en inspirationskälla inom djurrättsrörelsen. Singer menar att vi har moraliska förpliktelser gentemot alla varelser som kan känna smärta eller obehag. Han menar också att i tveksamma fall, där han nämner just fiskar som ett exempel, hellre bör fria än fälla. Det betyder att om vi inte vet om ett djur kan ha dessa typer av upplevelser, bör vi ta det säkra före det osäkra och anta att de kan det och handla därefter. Målet bör vara att tillse att kännande varelsers sammanlagda lidande blir så litet som möjligt, och att kännande varelsers sammanlagda behagliga upplevelser maximeras, menar Singer. Det innebär att om fiskar som fångats och släppts sammantaget lider av det på ett sätt som kan sägas *överskrida* utövarnas sammanlagda behållning av fisket, är c&r inte moraliskt acceptabelt. Om fiskar som fångats och släppts däremot lider av det på ett sätt som kan sägas *underskrida* utövarnas sammanlagda behållning kan metoden moraliskt accepteras.

Singer förtiger inte de stora svårigheter som är förknippade dels med att tänka sig utövarnas "sammanlagda behållning", och inte heller de svårigheter som har att göra med att jämföra fiskars lidande med fiskares nöjen. Men att en sak möter svårigheter är väl knappast en anledning att strunta i den? *Om* man kan visa att fiskar har vaga, kortvariga obehag just i samband med c&r, verkar det väl inte orimligt att tänka sig

att den sportfiskare som praktiskt taget lever för sin hobby faktiskt har en behållning som är större än fiskens lidande? Om man kan visa att fiskar lider svårt av c&r och närmast befinner sig i livslånga obehag efteråt, verkar det väl inte heller orimligt att tänka sig att detta lidande är större än fiskarens behållning, särskilt med tanke på att en enda utövare förmodligen c&r:ar flera fiskar under en enda fisketur?

I Singers etik har individerna egentligen inget eget skydd, vilket är vad som möjliggör att flera individers behag eller obehag kan sammanräknas på det sätt som sker i exemplen ovan.

Tom Regan, som är den andre av de två mest namnkunniga djurrättsfilosoferna, och som också han inspirerat djurrättsrörelser, fäster en helt annan vikt vid individer än vad Singer gör. Han menar att levande individer har individuella rättigheter i proportion till sina mentala kapaciteter. Det innebär att även om man ser det som en mänsklig rättighet att få gå i skola, så skulle han givetvis inte argumentera för att djur bör få den rättigheten.

Det är oklart hos Regan vilka de där individerna som har rättigheter egentligen är. Ibland verkar det vara individer med förmåga att uppleva behag eller obehag som har rättigheter, vilket är desamma som inkluderas i Singers etik. Ibland verkar det som om Regan tänker sig att det krävs ytterligare mentala kapaciteter för att man ska ha individuella rättigheter. Precis som Singer menar han dock att man i tveksamma fall hellre bör fria än fälla.

Regan menar att det är i grunden oacceptabelt att använda djur som medel för människors nytta och nöje att det alltså är den inställningen vi bör utgå från. Det skiljer sig en hel del från den gängse inställningen, menar Regan, som istället medger att människor använder sig av djur för

egna syften, även när det inte är av avgörande betydelse att göra det. Han betonar alltså att vi inte bör vara så snara till att betrakta djur som medel för våra önskemål, som han menar att vi idag ofta är. Ska vi använda oss av djur som medel, bör det vara i undantagsfall, vid trängande behov. Regan menar till exempel att det kan berättigas att äta kött om alternativet är svält, men inte bara för att man tycker att kött är godare än baljväxter.

Detta tycks innebära att Regans etik inte kan acceptera c&r, under förutsättning att fiskar är individer av det slag som kan ha rättigheter. Om fiskar inte kan ha rättigheter kommer saken i ett ljusare läge för sportfiskets del.

Singers etik, däremot, skulle acceptera c&r under förutsättning att vi kan visa att fiskars obehag vid fisket är mindre än fiskarens behållning.

Det återstår uppenbarligen en mängd forskningsarbete innan vi kan säga något om detta. Det finns till och med risk att vi aldrig kan få helt säkra svar, för det verkar inte troligt att vi kommer att hitta något helt säkert sätt att jämföra fiskars lidande med människors behållning av c&r. Men detta bör inte tas till intäkt för att strunta i hela saken, om man vill ta djuretiken på allvar.

Trots den tämligen väletablerade osäkerheten om fiskars eventuella lidanden, var det ett gemensamt drag hos alla talare under seminarieriet att de visade intresse för djurskyddsfrågorna i samband med c&r. Oavsett vad man var inbjuden för att tala om, lyckades man få med djurskyddsaspekterna åtminstone på ett litet hörn, så gott som undantagslöst.

En inte alltför optimistisk tolkning, som också är i djurrättsfilosofernas anda, är väl att man därför också framöver kommer att intressera sig för forskningsrön i ämnet.

Slutsatser

Fiskeriverkets syfte med seminarieserien var att få ett bättre underlag för hur catch and releasefiske skall betraktas i förvaltningssammanhang.

Det norska Landbruksdepartementet har lagt förslag om förbud att använda c&r som en tvingande bestämmelse i förvaltning av vattendrag. Motivet är att fisken vid c&r utsätts för lidande som endast syftar till att tillfredställa människans behov av spänning och upplevelse, och att detta inte är förenligt med etiska principer. Grundinställningen är att om fiskbeståndet är för litet för att tåla beskattning är alternativet att inte fiska.

Det är inte uppenbart att människans behov av fisk som föda i dagens samhälle kan betraktas som överordnad behovet av naturupplevelse och det är inte heller klart om det är en myndighet som Fiskeriverket som skall avgöra i denna fråga. Oavsett fiskets syfte kan man dock konstatera att djurskyddsfrågor när det gäller fiske saknar reglering. Djurskyddslagen omfattar bara djur i fångenskap och jaktbart vilt, vilket inskränker sig till däggdjur och fåglar. Enligt fiskelagen sker ingen prövning av fiskemetodernas effekter på

stress och lidande. I förarbetet till 1953 års fiskeristadga framgår dock att ett förbud för fiske med harka, ljuster och huggkrok motiverades med att sådant fiske var en form av djurplågeri, även om också resurslöseri och kvaliteten på fisken anfördes som skäl mot metoderna. Några liknande överväganden om andra fiskemetoder har emellertid aldrig gjorts och det finns alltså behov av en övergripande lagstiftning för djurskyddsfrågor för fisk och skaldjur. Detta bör vara en uppgift för den nyinrättade djurskyddsmyndigheten.

Däremot har seminarieserien tydligt visat att c&r påverkar fisken. Stress och skador kan orsaka både fördröjd dödlighet och beteendepåverkan som inverkar på reproduktionen. Slutsatsen är därför att det inte finns saklig grund för att särbehandla c&r-fiske när det gäller fredningsområden eller andra fiskevårdande bestämmelser. Fiskeriverket kommer därför att i sina föreskrifter varken göra undantag för eller påbjuda återutsättning som fiskevårdsmetod, men förhåller sig neutralt till att fiskevårdsområden ställer krav på c&r i sin förvaltning av enskilt vatten.

Litteratur

Litteratur och internetsidor som handlar om catch & release på olika sätt:

Alatalo, M., *Sportfisketurism i Västerbottens läns inlands- och fjällområde: om naturresursanvändning i förändring*, Universitetet, Umeå, 2001

Alatalo, M., *Om utländska fisketurismentrepreneurers erfarenheter och attityder*, Hushållningssällskapet i Västerbottens län, 2002

Alatalo, M., *Om sportfiske och fisketurism efter Rickelån år 2002*, Hushållningssällskapet i Västerbottens län, 2002

Føllesdal, A., *Dyreetikk*, Fagbokforlaget, Bergen, 2000

Norling, I., *Sportfiske för alla: en studie över sportfiskets omfattning, värden och utvecklingsmöjligheter*, Sportfiskarna, Stockholm, 1985

Norling, I., *Sportfiskets betydelse och samhällsnytta*, Sektionen för vårdforskning, Sahlgrenska sjukhuset, Göteborg, 2003

Weissglas, G., Alatalo, M., Appelblad, H., *Lax i strida strömmar : sportfisket som regional utvecklingsresurs : slutrapport från projektet Laxen tillbaka till våra älvar*, Kulturgeografiska institutionen, Universitetet, Umeå, 1996

Winberg, S., *Roles of brain monoamine neurotransmitters in salmonid fish behaviour*, Uppsala universitet, Stockholm, 1993

Sveriges fiskevattenägarförbund, Fiskevård Nr 1 Mars 2003 (flera artiklar om catch and release)

Dempson, J. B, Furey, G, Bloom, M, "Effects of catch and release angling on Atlantic salmon, *Salmo salar* L., of the Conne River, Newfoundland", Fisheries Management and Ecology, nr 9, 2002, s 139-147

Scientists highlight fish 'intelligence'
<http://news.bbc.co.uk/1/hi/england/west-yorkshire/3189941.stm>

Kirby, A., "Fish do feel pain, scientists say", BBC News Online environment correspondent <http://news.bbc.co.uk/2/hi/science/nature/2983045.stm>

Sportfiske för morgondagen
<http://biphome.spray.se/rogeng/sfm/>

Sportfiskarna
<http://www.sportfiskarna.se>

Rådet for dyreetikk, Sportsfiske "fang og slipp", uttalelse avgitt April 1998

<http://www.org.nlh.no/etikkkutvalget/Utallelser/fang.HTM>

Fiskeriverket, som är den statliga myndigheten för fiske, vattenbruk och fiskevård i Sverige, ska verka för en ansvarsfull hushållning med fisktillgångarna, så att de ska kunna utnyttjas långsiktigt i ett uthålligt fiske av olika slag.

Finfo är en rapportserie för den kunskap som produceras på Fiskeriverket. Den vänder sig till andra myndigheter och beslutsfattare, forskare, studerande och andra yrkesverksamma inom fiske och vattenmiljö samt till den intresserade allmänheten.

Finforapporterna ges ut av Fiskeriverket och kan laddas ned gratis från vår hemsida eller beställas i tryckt form mot expeditonsavgift.

FISKERIVERKET

fiskeriverket@fiskeriverket.se
www.fiskeriverket.se
Telefon huvudkontorets växel:
031- 743 03 00

Fiskeriverkets huvudkontor
Ekelundsgatan 1,
Box 423, 401 26 Göteborg

Fiskeriverkets havsfiskelaboratorium

Turistgatan 5
Box 4, 453 21 Lysekil

Utövägen 5
71 37 Karlskrona

Fiskeriverkets kustlaboratorium

Skolgatan 6
Box 109, 740 71 Öregrund

Skällåkra 411
430 24 Väröbacka, Ringhals

Ävrö 16
572 95 Figeholm, Simpevarp

Fiskeriverkets sötvattenslaboratorium

Stångholmsvägen 2
178 93 Drottningholm

Pappersbruksallén 22
702 15 Örebro

Fiskeriverkets utredningskontor

Ekelundsgatan 1,
Box 423, 401 26 Göteborg

Skeppsbrogatan 9
972 38 Luleå

Stora Torget 3
871 30 Härnösand

Fiskeriverkets försöksstationer

Brobacken
814 94 Älvkarleby

Ävägen 17
840 64 Kälarne

Fiskeriverkets forskningsfartyg

U/F Argos
Box 4054
426 04 Västra Frölunda

U/F Ancylus
Ole Måns gata 14
412 67 Västra Frölunda